

Datamaskinen som hjelper og forfører

av Ingvild Mestad

Innledning¹

Datateknologien kan gi muligheter til å hjelpe folk med deres rettslige problemer. Datamaskinen kan selvfølgelig ikke løse dem, men den vil kunne hjelpe den enkelte med å finne ut hvilke rettsregler som spiller inn ved løsningen av hennes problem, og eventuelt gi råd om hvordan hun bør gå fram for å løse det. For å lage slike systemer kreves, utover regelkunnskapen, en avansert teknologi i samspill med en juridisk teori.

Idag finnes tilgjengelig teknologi som gjør det mulig å lage systemer for datamaskiner, som hjelper folk med juridisk problemløsning. Beslutningsstøttesystemer er betegnelsen på denne type systemer. Helt konkret virker et slikt system ved at brukeren (den personen som ønsker informasjon og råd) kaller opp det aktuelle systemet på en datamaskin. Fram på skjermbildet trer så spørsmål brukeren må svare på, for at maskinen skal kunne registrere fakta vedrørende brukeren og hennes problem. Brukerens svar er bestemmende for hvilket spørsmål som blir det neste på skjermen, og til slutt for hvilket svar maskinen gir tilbake. Dette samspillet mellom maskin og menneske utgjør en slags forhåndsprogrammert "dialog", hvor maskinen strukturerer og avgrenser problemet og brukeren får ut informasjon som er individuelt tilpasset hennes egne informasjonsbehov. Maskinen tar gjennom systemet ikke beslutninger, men legger et grunnlag for brukerens egne beslutninger, derav betegnelsen beslutningsstøttesystemer.

Det finnes svært få, om noen, operative juridiske beslutningsstøttesystemer til bruk for den enkelte borger idag. Det jobbes mer med utviklingen av systemer til bruk for masseforvaltningen², men heller ikke der er anvendelsen av datamaskinbaserte beslutningsstøttesystemer en del av den praktiske virkeligheten foreløpig. Det er imidlertid all grunn til å tro at vi om noen år ofte vil støte på juridiske beslutningsstøttesystemer både til bruk for forvaltningen og den enkelte. Investeringstakten og framtidsoptimismen i de foretak som satser på produksjon og salg av beslutningsstøttesystemer i sin alminnelighet (eller ekspert-systemer som de også kalles) er et av de tegn som tyder på en slik utvikling.

For jurister melder det seg viktige spørsmål bl.a. om hvilke krav som må stilles til de juridiske beslutningsstøttesystemene, om kravene overhodet kan tilfredsstilles, hvilke muligheter som åpnes for formidling av kunnskap om rettsregler og hvilke konsekvenser formidlingen kan få. I det følgende be-

handler jeg noen av disse spørsmålene på grunnlag av et konkret system til bruk for den enkelte. Mulighetene og betenkelighetene ved anvendelsen av beslutningsstøttesystemer vil variere avhengig av hvilket rettsområde som er gjenstand for oppmerksomhet og hvem som er målgruppe for systemet. Jeg tar utgangspunkt i reglene om personvern. Mine drøftelser er derfor særlig knyttet til de muligheter og problemer som reiser seg på dette området, selv om de metodiske problemene jeg reiser har mer allmenn gyldighet - også utenfor de rene beslutningsstøttesystemenes område.

Et system for kunnskap om det franske personvernregelverket

I forbindelse med et studieopphold i Frankrike deltok jeg i den første fasen i utviklingen av et beslutningsstøttesystem basert på den franske personvernloven (la loi du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés) og tilhørende forskriftsverk. Den franske loven har store likhetstrekk med henholdsvis den svenske datalagen og den norske personregisterloven. Den førstnevnte har direkte vært forbilde for de franske lovgiverne.

Den franske personvernloven legger bl.a. plikter på innehavere av personregistre når det gjelder hva registrerte personopplysninger kan brukes til, hva det er tillatt å registrere etc. På den annen side gir den rettigheter til dem som er registrert, f.eks. til innsyn i den informasjonen som er registrert om en selv, til å få endring i det registrerte hvis det forekommer feilinformasjon etc. Ettersom den franske befolkningen har dårlig kjennskap til lovens innhold forblir mange av disse rettighetene mer uttrykk for et ideal enn en realitet. Ved å øke både registereiernes og de registrertes kjennskap til loven styrkes forutsetningene for at loven etterlevs. Det er i vesentlig grad opp til den registrerte selv å hevde sine rettigheter overfor offentlige eller private registereiere, noe de ikke kan gjøre uten kunnskap om regelverket. På denne måten kan den enkelte kontrollere føringen av personregistrene nedenfra. Det er viktig, ettersom det franske Datatilsynet (la Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés - heretter CNIL) ikke har noen mulighet til å føre en effektiv kontroll med lovligheten av innholdet i registrene.

En forutsetning for at et beslutningsstøttesystem skal være fruktbart, er at store deler av befolkningen har tilgang til dataterminaler som kan kommunisere med systemet og evne til å benytte seg av tilgangen. I Frankrike er denne forutsetningen oppfylt i den grad at det er interessant å satse på massedistribusjon av slike systemer. Det har fra statlig side, særlig under president Giscard d'Estaing, vært satset store ressurser på å "informatisere" Frankrike. Satsingen har bl.a. resultert i en meget velutbygd Minitel-tjeneste-

te, som har hatt stor suksess. Minitel er et kommunikasjonsnettverk, hvor leverandører selger informasjonstjenester den enkelte forbruker kjøper ved å taste de riktige kommandoer på sin lille hjemmeterminal. De statlige Televerkene her i Norden arbeider også med utviklingen av slike tjenester, men foreløpig er denne virksomheten svært beskjeden sammenlignet med omfanget i Frankrike. Tanken med det systemet jeg var med på å utvikle var å få CNIL til å kjøpe det for distribusjon på Mintel-nettet, som et ledd i deres arbeid med å håndheve loven.

Oppbygningen av systemet: fra mangetydig lov til en-tydig edb-system

Både registreierne (enten de er private eller offentlige) og de registrerte får sin rettsstilling regulert gjennom den franske personvernloven. Det er viktig å ha klart for seg at loven regulerer en konflikt mellom disse to gruppene, og ikke primært en konflikt mellom myndighetene som sådanne og borgerne. Under utviklingen av prosjektet fant vi ut at denne egenskapen ved loven burde gjenspeiles i beslutningsstøttesystemets oppbygning ved at det tas hensyn til dette motsetningsforholdet, fordi måten å lese eller bruke loven vil variere etter hvilken rettslig posisjon man innehar. Registerieieren vil vite hva hun må gjøre for å oppfylle sine plikter, mens den registrerte trenger informasjon om hvordan hun best mulig skal få realisert sine rettigheter.

For å muliggjøre en relevant og presis "dialog" med brukeren valgte vi derfor å lage et system med to "innganger", i den forstand at de to brukergruppene går to ulike veier gjennom systemet. Registerieieren og den registrerte stilles hver sine spørsmål og gis hver sine svar.

Den delen av systemet som behandler den registrertes rettigheter er bygd opp av 8 grupper med rettsspørsmål³, basert på de forskjellige rettighetene loven gir den registrerte. I tillegg må alle passere en første gruppe spørsmål for å komme inn i systemet. Den gir brukeren muligheten til å bestemme om hun overhodet kan gjøre noen rettigheter gjeldende på bakgrunn av loven, f.eks. vil juridiske personer i hovedregel falle utenfor. En av de øvrige gruppene er f.eks. den som hjelper brukeren å finne ut om hun har rett til innsyn i den registrerte informasjonen. Innsynsretten i den franske personvernloven varierer avhengig av en rekke forhold såsom informasjonens karakter (medisinsk eller angår rikets sikkerhet), fullmaktsforhold, om den registrerte er kandidat til et politisk valg, om registerieier er en religiøs organisasjon eller en fagforening etc. Kompleksiteten i regelverket medfører at systemet er relativt krevende å lage, men for brukeren som i prinsippet bare skal få opp skjermbilder med relevante spørsmål vil denne kompleksiteten ikke synes. "Dialogen" innen hver gruppe foregår ved at det gjennom systemet stil-

les spørsmål som brukeren må svare på. Svaret blir bestemmende for neste spørsmål.

For å bistå brukeren i å svare på spørsmålene trer det hjelpende kommentarer fram på skjermen, som f.eks. kan nevne CNILs tolkninger av et grensetilfelle som kan være avgjørende for om brukeren har en rettighet eller ikke. Dette er nødvendig, fordi det forekommer mange svært skjønnsmessige uttrykk i loven og det øvrige regelverket. I tilslutning til svarene gir systemet også visse forklaringer og konkrete råd til brukeren utover det som går direkte fram av rettsreglene. Kommentarene kan angå vidt forskjellige forhold. I det ene tilfellet kan de bestå i å gi adressen til det kontoret i Paris som sørger for å fjerne opplysninger om en selv i direktoreklameselskapenes registre. I et annet tilfelle er det nødvendig å knytte kommentarer til svar vedrørende lovregler som innebærer at noen av den registrertes rettigheter må vike til fordel for pressens ytringsfrihet, fordi reglene er så generelle at det er umulig gjennom systemet å si noe klargjørende om deres innhold. Brukeren blir derfor anbefalt å oppsøke en ekspert hvis hun ønsker å forfølge spørsmålet.

Systemet er altså lagt til rette på en pedagogisk måte. Men man kan ikke gjennom systemet gjøre regelverket mer begripelig enn det etter sitt innhold er. Lesningen eller analysen av regelverket i den hensikt å lage et generelt beslutningsstøttesystem avdekker regler som ikke stemmer overens med hverandre og tilsynelatende irrasjonelle trekk. Dette får jurister i allmennhet ikke like lett øye på ved vanlig lovtolkning, bl.a. fordi man da ofte søker å skaffe svaret på enkeltspørsmål og ikke alle tenkelige små og store tilfelle som faller inn under regelen. Disse trekkene ved regelverket må systemutformerer være lojal mot når regelverket skal representeres i beslutningsstøttesystemet, til tross for at nettopp dette kan framstå som svakheter ved systemet. Systemutformerer må ikke la seg lokke til å fylle ut, det hun ser som svakheter fra lovgivers side.

Lover og forskrifter er ikke utelukkende laget med tanke på et logisk eller fra et beslutningsorientert synspunkt sett rasjonelt sammenhengende regelverk. Lover er resultat av politiske prosesser, hvor en rekke andre typer hensyn spiller inn. Det kan være et politisk kompromiss eller en sterk interessegruppe som har presset på for å få inn visse bestemmelser. I den franske personvernloven har f.eks. regelen om at vesentlige deler av loven også gjelder for manuelle registre, og ikke bare de som føres ved edb, blitt tatt inn sist i loven blant de mer praktiske slutningsbestemmelsene. Det har blitt hevdet at regelen kom inn på denne måten, fordi det var motstand mot å gi loven en så stor rekkevidde. En konsekvens av denne "redigeringen" er at lovens systematikk blir brutt og at forskriftsverket er uklart på en rekke punkter, fordi man ikke alltid vet om det knytter seg til både de manuelle og de elektroniske registrene eller bare et av dem.

Uklarheter og usammenhengende regler kan imidlertid også skyldes "uhell" eller manglende gjennomtenking fra lov- eller forskriftsgivers side. I

disse tilfellene bør systemutformerer, som jurister i sin alminnelighet, kunne stå friere til å tolke reglene inn i et logisk sammenhengende system, så lenge hun er seg bevisst hva hun gjør og det går fram også utad. Et problem er at det ofte ikke vil være klare grenser mellom de ulike tilfellene.

Rettsreglenes representasjon i beslutningsstøttesystemet

For å lage det rettslige beslutningsstøttesystemet må hele det relevante regelverket avgrenses, det må destrukureres og formaliseres. Dette skjer ved at f.eks. kapitteinndelingen i lover og forskrifter brytes ned og at rettsreglene omformuleres til programmeringsspråk, dvs. et språk uten tvetydigheter. Datamaskinen kan bare håndtere ord med et entydig definert innhold. De slutningene maskinen foretar er strengt logiske⁴. Dette arbeidet reiser metodiske problemer, som for en stor del foreløpig er uløst. Ettersom det systemet jeg tar som utgangspunkt ikke selv fatter beslutninger, men bare hjelper brukeren å navigere gjennom store tekstmengder og gir visse råd, unngår man en del problemer som utformerer av systemet ellers måtte ha tatt stilling til, f.eks. med hensyn til å velge en av flere aktuelle tolkningsmuligheter.

For å destrukurere og formalisere regelverket slik at det kan brukes i beslutningsstøttesystemet, må det tolkes. En tolking av helheten er nødvendig for å fastsette innholdet av de enkelte begreper. Det er sammenhengen som gir begrepene mening. I denne prosessen anvender man vanlige juridiske tolkningsprinsipper med den konsekvens at systemet aldri vil bli noe mer enn *en* av flere mulige tolkninger av det foreliggende regelverket. Systemet er ikke selve loven i en annen form, og har ikke mer autoritet enn en vanlig uttalelse eller tolkning av vedkommende person som har laget systemet⁵. En del personer som jobber innenfor dette feltet later til å tro noe annet. I siste avsnitt kommer jeg tilbake til noen konsekvenser av et slikt syn.

Heller ikke må beslutningsstøttesystemet gi inntrykk av at det er hele retten den formidler når f.eks. de uskrevne rettskildene ikke er med i bildet. Ettersom disse ikke finnes i tekstlig form er det kanskje fristende for noen systemlagere å se bort fra dem. I forbindelse med flere presentasjoner av et beslutningsstøttesystem basert på den franske statsborgerskapslovgivningen til bruk for dommere i første instans, har f.eks. ikke den uskrevne retten vært nevnt med et ord. En årsak til at dette ikke er reist som metodisk problem kan være at man i Frankrike har et annet og etter våre begreper mindre realistisk rettskildebilde, hvor f.eks. de reelle hensyn ikke er anerkjent i teorien på samme måte som hos oss. Man kan komme ille ut om man søker å konstruere en rettslig beslutningsprosess uten å ha en realistisk teori om hvordan den foregår.

Når reglene framtrer på skjermen i en omstrukturert og formalisert utgave, vil man ikke se noen forskjell på hovedregel og unntaksregel og heller ikke på regler av høyere og lavere rang. I svarene til brukeren kommer den delen av loven og av forskriftene som er relevant for henne i den helt konkrete sammenhengen, og bare denne, fram på skjermen. Her mister hovedregelen sin framtreddende plass til fordel for det store antall unntaksregler, som vil dominere bildet. Dette er resultatet av "dialogen" med brukeren. Brukeren får med dette også en svært fragmentarisk kjennskap til regelverket, og lærer således lite om det som helhet. Systemutformerer kan selvfølgelig velge å ta inn kommentarer om prinsipper og hovedregler, men dette tilsies ikke direkte av formålet å gi individuelt tilpasset rettsinformasjon.

De formaliserte reglene utgjør beslutningsstøttesystemets såkalte kunnskapsbase. Den består av logiske regler i form av hvis-så slutninger, en slutningsmodell som ikke er ukjent for jurister. I mitt eksempel ser en enkel regel slik ut: hvis du ikke er en fysisk person, så kan du ikke kreve innsyn med hjemmel i denne loven. En mer komplisert regel kan ha 10 forutsetninger og et ganske detaljert svar. For å utnytte informasjonen i kunnskapsbasen, anvendes en såkalt "slutningsmotor". Den er et slags datamaskinprogram som simulerer et menneskelig resonnement ved å gjøre logiske slutninger på bakgrunn av informasjonen i kunnskapsbasen og de fakta brukeren taster inn (det er her elementet av kunstig intelligens kommer inn).

Utover "kunnskaps"basen kan det til systemet knyttes en rettslig informasjonsbase, hvor relevante lover og andre tekster er direkte gjengitt. På den måten kan brukeren også få tilgang til selve de skrevne rettskildene, hvis hun ønsker det og er i stand til å forstå dem. Det knytter seg også metodiske problemer til utvelgelse og presentasjonsform i en slik base⁶, men formidleren vil neppe utøve like stor innflytelse på den informasjonen hun formidler i dette tilfellet, som når det gjelder oppbygningen av "kunnskaps"basen.

Det kan stilles spørsmålsteget ved denne bruken av begrepet kunnskap. Kan en maskin ha kunnskap? Eller kan den bare lagre informasjon? Professor Emin Tengstrøm ved Gøteborgs Universitet har f.eks. hevdet at kunnskap er "tillægnad information", underforstått menneskelig tilegnet informasjon. Gjennom denne definisjonen framhever han noen viktige egenskaper ved menneskets kunnskap: den refererer seg til et totalt verdensbilde og en biologisk erfaring. Mennesket fatter sine beslutninger på bakgrunn av en ubegrenset datamengde i motsetning til datamaskinen som må begrense seg til de data mennesket har programmert inn. Dessuten kan mennesket endre begrepsapparat, og dermed forbedre sin analyse, i løpet av beslutningsprosessen. Beslutningsstøttesystemene, eller ekspert-systemene som de også kalles, har ikke denne muligheten⁷.

Jeg har festet meg ved disse uttalelsene, fordi de også sier noe om svakhetene ved et datamaskinbasert beslutningsstøttesystem i forhold til juristens resonnement fram til en beslutning. Disse svakhetene tilsier imidlertid

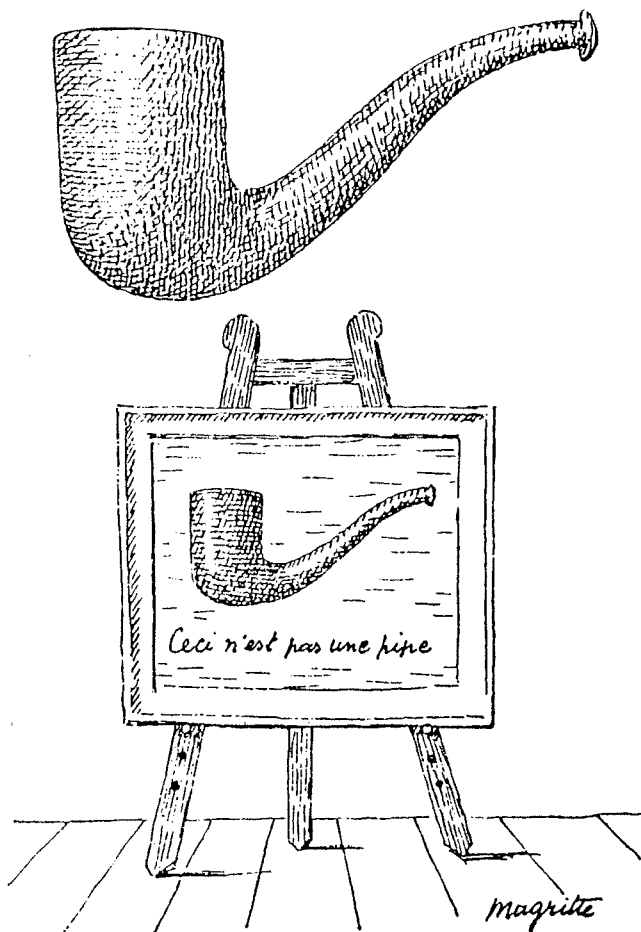
ikke at man ikke skal anvende automatiserte beslutningsstøttesystemer, men at man må bære denne innsikten med seg når man lager, bruker eller diskuterer dem. Systemene har en del muligheter og egenskaper som overskrider det enkeltmennesket kan klare og de kan komme til å representere en tilgang til kunnskap for store befolkningsgrupper som ellers ikke er praktisk mulig. Fordelen i forhold til omfattende regelverk er at maskinen kan holde styr på enorme mengder informasjon på en gang og raskt finne fram i tekstmengdene. Dette har f.eks. vært bakgrunnen for at det franske justisdepartementet fikk satt i gang arbeidet med å lage det nevnte beslutningsstøttesystemet for håndhevingen av statsborgerskapslovgivningen⁸. Frankrike har som gammel kolonimakt et ekstremt komplisert regelverk på dette området, og det var klart at de færreste dommere i første instans hadde noen fullstendig oversikt. Av denne grunn er det kanskje mange utlendinger som ikke får sine statsborgerlige rettigheter oppfylt. Av politiske grunner har det drøyd lenge med å få systemet i bruk.

Fra mangfold til tolkningsmonopol?

Jeg nevnte tidligere at beslutningsstøttesystemene åpner mulighet for massespredning av rettslig informasjon på en måte som ikke tidligere har vært mulig. Den juridiske ekspertisen som må til for å klargjøre den enkeltes rettslige stilling og muligheter tilbys idag av advokater og andre rådgivningstjenester i organisasjoner eller hos det offentlige. Den rettshjelpen slike systemer kan komme til å utgjøre vil neppe erstatte den tradisjonelle rettshjelpen, ihvertfall ikke i mer juridisk vanskelige spørsmål. Systemene kan istedet gi hjelp på et tidligere stadium i problemløsningen, eller med spørsmål hvor det mer handler om å finne fram i et omfattende regelverk enn krevende juss. Dette siste kan være svært nyttig i land med vidtfavnende og detaljerte regelverk. En slik spredning av rettslig informasjon kan kanskje karakteriseres som en demokratisering av tilgangen til informasjon, dvs., på *mottakersiden*. Jeg forutsetter her at folk får en reell tilgang til å skaffe seg og forstå informasjonen.

Man må imidlertid ikke glemme avsenderen. Hvor demokratisk er produksjonen og utvelgelsen av den informasjonen som skal distribueres ut til folket? Når det gjelder den rettslige informasjonen, finnes det som kjent kompetanseregler for hvem som har lov til å gi hvilke regler og innenfor hvilke rammer. Kompetansereglene forutsettes hos oss å være demokratiske. Men som jeg tidligere har vært inne på vil en spredning av juridisk informasjon gjennom beslutningsstøttesystemer innebære en formalisering av rettsreglene gjennom en utvelgelses- og tolkningsprosess. Det er således en tolkning av de vedtatte reglene som kommer ut til brukerne. Det er svært viktig at *den tekst som formidles gjennom systemet ikke forveksles med lovtek-*

sten. For å hindre slik forveksling har det vært foreslått at systemene "signeres" av systemutformereren, slik at hun trekkes ut av anonymiteten⁹.

Dette er ikke en pipe

Selv om ikke systemutformereren gir seg ut for å tilby noe annet enn en tolkning av rettsreglene på vedkommende område kan det hende at hun rent faktisk vil få monopol på massedistribusjonen av sin versjon, med den konsekvens at beslutningsstøttesystemet får virkning som en mer autoritativ tolkning enn det i virkeligheten er. Det koster mye å lage slike systemer, slik at de som ønsker å distribuere dem sannsynligvis vil ha solid kapital i ryggen. Dette er forhold som trolig vil bidra til å holde antallet alternative tolkninger sterkt nede. I den grad myndighetene selv eventuelt vil stå for distribusjonen kan tolkningene også få et autoritativt preg av den grunn, uten at

tolkningene er resultat av en formell beslutning av kompetent organ. I mitt eksempel med beslutningsstøttesystemet basert på det franske personvernregelverket var tanken som nevnt å få CNIL til å kjøpe og distribuere det. Jeg tror det er temmelig klart at denne tolkningsversjonen, nettopp på grunn av distribusjonsformen og - mediet, eventuelt vil kunne få en mer dominerende rolle enn tolkningene til en professor publisert i et tradisjonelt juridisk tidsskrift.

Derfor er det viktig å vurdere hvem som kan tenkes å bli avsendere av beslutningsstøttesystemer for borgerne, og hvilken innflytelse disse i så fall vil ønske å øve over den formidlede informasjonen. Som utgangspunkt må man kunne si at forretningsmessige foretak vil ønske å selge flest mulig eksemplarer av sitt system uten hensyn til hvilken informasjon det inneholder. Avgjørende her blir på hvilke rettsområder det er økonomisk interessant å lage systemer, noe som bestemmes av hva de kjøpekraftige kundene er interessert i. Synspunktet må modereres hvis f.eks. foretaket har særlige markedsinteresser på det område det aktuelle regelverket regulerer. Jeg ville f.eks. være skeptisk hvis en produsent av personinformasjonskrevende dataprogram også skulle stå for utforming og distribusjon av et system for kunnskap om personvernreglene.

I den grad myndighetene vil utforme og distribuere beslutningsstøttesystemer til bruk for borgerne, kan innflytelse over innholdet tenkes på ulike måter. Hvis f.eks. CNIL som kontrollorgan skal stå for den endelige utforming og distribusjon av et system basert på personvernreglene, vil, ut fra CNILs profil, ganske sikkert organets mange tolkninger til fordel for den registrerte komme tydelig fram. Likeledes kan jeg tenke meg at det i systemet ikke vil bli henvist til den meget knappe (under)rettspraksis på området, både fordi den hevdes å være lite i samsvar med personvernloven og i strid med den registrertes interesser.

Forvaltningsorganer som selv er avgjørelsesinstans på det rettsområdet de utformer et beslutningsstøttesystem, kan tenkes å legge avgjørende vekt på hvordan de selv forstår loven og ønsker å praktisere den ved formidlingen av reglene. Særlig for masseforvaltningen er det her nærliggende å ta utgangspunkt i de omfattende interne lov- og forskriftstolkningene som kommer til uttrykk bl.a. i rundskriv. Trolig vil det også være enklere å basere et beslutningsstøttesystem på dette interne regelverket, ettersom det vil være mer standardisert og beslutningsorientert enn selve lovteksten¹⁰. Ulempen med en slik eventuell forskyvning av utgangspunktet fra lovtekst til rundskriv, er at den vil ytterligere forsterke vektleggingen og innflytelsen til det uformelle regelverket, som hverken er underlagt samme beslutningsprosedyre som lover og forskrifter eller som borgeren kan overprøve. Fordelen for brukeren av systemet er at hun får vite hva beslutningsfatteren (myndigheten) faktisk legger vekt på, slik at hun kan forme sin argumentasjon etter dette. På denne måten skapes det ikke falske forhåpninger.

Jeg tror det vil ha stor betydning å hindre sterk konsentrasjon blant avsenderne eller formidlerne av rettslig informasjon. I Frankrike, hvor det finnes en rekke rettslige informasjonsbaser, har mange hevdet at det er svært viktig å opprettholde et mangfold av juridiske informasjonsbaser og ikke bare en offentlig "godkjent" base. Argumentene har både vært av næringsliberalistisk karakter (informasjon er en vare som alle andre, som bør omsettes fritt), men også av hensyn til en fri informasjonsformidling. På den annen side kan det være bedre for brukeren at hun får ett system til rådighet enn ingen, som kanskje vil være alternativet i et lite land som Norge.

Den vanlige brukeren som går inn i en "dialog" med systemet, har små muligheter for å kontrollere dets slutninger og oppbygning. Brukeren må altså ha tillit til systemet. "Dialogen" med maskinen kan på en måte være forførende ved at maskinen gir informasjon som er helt individuelt tilpasset uten at man trenger å åpne en vanskelig tilgjengelig lov- eller forskriftssamling. Men samtidig som den er tilpasset den enkelte i sine svar har brukeren ingen innflytelse over maskinens slutninger, de er jo selvfølgelig programmert entydig på forhånd av noen brukeren ofte ikke vil vite hvem er. Formidleren vil trolig være mer anonym enn ved tradisjonell formidling av rettslig informasjon, hun vil skjules av skjermbildet, samtidig som formidleren vil få større innflytelse enn før. På den annen side vil det juridiske *raisonnement* tre tydeligere fram for den som er i stand til å sette seg inn i systemets logikk, ettersom absolutt alle momenter og slutninger som inngår i den aktuelle beslutningsprosessen med nødvendighet må gå fram av systemet. Men den vanlige bruker vil ikke kunne observere dette, ettersom bare en mindre del av systemet viser seg på skjermen.

Som det går fram av artikkelen er spørsmålene om hva datamaskinen kan tilføre den juridiske informasjonsformidlingen sammensatte. Etter mitt syn kan man foreløpig verken trekke entydige eller generelle konklusjoner med hensyn til utforming og bruk av beslutningsstøttesystemer for den enkelte borger.

Ceci n'est pas une

Dette er ikke en ...

Noter:

1. Flere av poengene i artikkelen har oppstått gjennom diskusjoner med doktorand Jean-Christophe Vignal ved juridisk fakultet i Montpellier, Frankrike våren 1987.
2. Se Jon Bing: Automatiserte forvaltningssystemer og rettssikkerhet i Retfærd nr. 33.
3. På engelsk og fransk kalles disse undergruppene i fagterminologien henholdsvis "goal" og "but", dvs. mål på norsk. Etersom betegnelsen hverken er laget spesielt med henblikk på juridiske beslutningsstøttesystemer, eller er helt treffende, har jeg unnlatt å bruke den.
4. Se Bings artikkel s. 43-47.
5. Se Héléne Bauer-Bernet: Représentation des connaissances et systèmes experts en droit, s. 47 i Ordre juridique et ordre technologique, Paris 1986.
6. Se f.eks, Jon Bing: Rettslige kommunikasjonsprosesser, Oslo 1982.
7. Referert etter uttalelser fra et seminar den 16. desember 1987 på Chalmers tekniska högskola i Gøteborg.
8. Arbeidet har vært utført ved l'Institut des Recherches et des Etudes du Traitement de l'Information Juridique (IRETIJ), Montpellier, av Jean Deschamps og Martin Quenillet.
9. Se Knut S. Selmer: Elektronisk databehandling og rettssamfunnet s. 181 i Nordisk årbok for rettsinformatikk 1985, Lund 1985.
10. Se NOU 1987:18, Forenkling av rettsregler og rettslig regulering s. 26 og 27.

FÖRFATTEROPLYSNING:

Ingvild Mestad, cand.jur., Nøklesvingen 42, 0689 Oslo 6.